

BO’LAJAK MUSIQA O’QITUVCHILARIDA MUSIQIY-RITMIK KOMPETENSIYALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA G’ARB AMALIYOTCHI OLIMLARI QARASHLARI

Muallif: Ibragimova Xonzoda Saidazim qizi ¹

Affilyatsiya: Xalqaro Nordik universiteti, Musiqa ta’limi kafedrası dotsenti, PhD ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14409689>

ANNOTATSIYA

Bo’lajak musiqa o’qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllantirishdan maqsad o’z kasbini mukammal biladigan, doimiy kasbiy o’sishga tayyor, ijtimoiy va psixologik jihatdan moslashgan, muvaffaqiyatli ijtimoiylashgan malakali ishchini tayyorlashdir. Zamonaviy pedagogika fanida pedagogik kompetensiya deganda o’qituvchining pedagogik muammolarni hal qilishga tayyorligi va qobiliyati tushuniladi. Maqolada bo’lajak musiqa o’qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllantirishda g’arb mutafakkirlari qarashlarini o’rganish umumiy bilim, ko’nikma va malakalarni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega ekanligi yoritib berilgan.

Kalit so’zlar: kompetensiya, material, salohiyat, usul, ritmika, qo’l belgilari, ritmologik bo’g’inlar.

Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida musiqa fani bo’lajak musiqa o’qituvchilarini tayyorlashda asosiy fan hisoblanadi. Maqsadiga ko’ra, bu fan talabalarni bolalar va kattalar uchun ommaviy musiqa ta’limining jahon uslublari, jumladan, nafaqat Yevropa, balki an’anaviy Sharq uslublari bilan tanishtirish, shuningdek, ushbu usullarni professional darajada egallashga, ularni nafaqat amaliyotda qo’llash, balki o’z milliy musiqa materiali bo’yicha o’z g’oyalari asosida rivojlantirish, shu orqali ularning ijodiy salohiyatini faollashtirishga qaratilgan.

Bo’lajak musiqa o’qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllantirishda Yevropa usullaridan: E.J.Dalkrozning evritmikasi, K.Orfning Shulverk, Z.Koday tomonidan qo’l belgilari va ritmologik bo’g’inlar, R.Frisning tana perkussiyasi, J.Vuytning musiqagramma usuli va boshqalarni o’rgatish bir nechta tematik bloklar misolida ochib beriladi.

Talabalarga E.J.Dalkroz, Z.Koday va boshqa musiqiy ta’lim metodlari mualliflari va ularning izdoshlari daralaridan parchalar haqidagi hujjatli filmlar, shuningdek, o’qituvchilar uchun malaka oshirish dasturlari doirasida o’tkazilgan seminar va treninglarni tomosha qilishni taklif etish orqali dunyoning yetakchi assotsiatsiyalari va institutlari tomonidan musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllantirishda g’arb mutafakkirlarining olib borayotgan ilmiy izlanishlarini ko’rsatib berish mumkin.

XX asr boshlarida keng tarqalgan shveysariyalik taniqli musiqachi-o’qituvchi, bastakor, pianinochi, dirijyor, Jeneva konservatoriyasi professori Emil Jak – Dalkroz (1865 -1950) tomonidan yaratilgan ritmika bolalar qobiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat

kasb etadi. Dalkroz yaratgan ritmika bolalar qobiliyatini rivojlantirishda o'zini ifoda etishga bo'lgan cheksiz ishtiyoqni yaratish, ularning hissiy qobiliyatlari va ijodiy tasavvurlarini rivojlantirishdan iborat. Jeneva konservatoriyasida musiqa nazariyasi saboqlaridan dars berarkan, Dalkroz musiqani yaxshi eshitadigan ba'zi talabalar tartibsizlikdan aziyat chekishini kuzatgan. U ritm tuyg'usini, o'ziga xos ritmik tuyg'uni yanada samarali rivojlantirish uchun musiqiy pedagogikada yangi usullarni izlay boshladi. Musiqa ritmi insonning harakat qobiliyatlari, mushaklarning reaktivligi bilan chambarchas bog'liqligini kuzatgan holda, u musiqiy ritmni inson tanasining harakatiga mosligini o'rgangan.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllantirishdan maqsad o'z kasbini mukammal biladigan, doimiy kasbiy o'sishga tayyor, ijtimoiy va psixologik jihatdan moslashgan, muvaffaqiyatli ijtimoiylashgan malakali ishchini tayyorlashdir. Hozirgi vaqtda tadqiqotchilar kompetensiyaning integrativ xarakteri, uning barcha tarkibiy qismlari: mazmuni, faoliyati va shaxsiylikining o'zaro bog'liqligi haqida so'z yuritadilar. Ko'rinib turibdiki, malakali mutaxassisni o'quv jarayonida olingan ushbu tarkibiy qismlarning oddiy yig'indisidan "yaratish" mumkin emas, chunki kompetensiya o'z amaliy tajribasini yaratish va uni sinchkovlik bilan tahlil qilish asosida shakllanadi.

Zamonaviy pedagogika fanida pedagogik kompetensiya deganda o'qituvchining pedagogik muammolarni hal qilishga tayyorligi va qobiliyati tushuniladi. "Kompetensiya" tushunchasining pedagogik toifa sifatida faoliyatning turli sohalarida keng tarqalgan. Biz uni kasbiy faoliyatda, adabiyotda, pedagogikada, kundalik hayotda va hokazolarda uchratishimiz mumkin.

Mualliflar "kompetentlik" va "kompetensiya" tushunchalarini talabaning bilim olishi natijasi va shaxsga xos xususiyat sifatida ko'rib chiqadilar. A.V.Xutorskoy "kompetensiya" tushunchasini ob'ektlar va jarayonlarning ma'lum doirasi bilan belgilanadigan shaxsiy xususiyatlar (bilim, ko'nikma, malaka, faoliyat usullari) yig'indisi deb hisoblaydi [5]. B.S.Gershunskiyning so'zlariga ko'ra, "shaxsning kompetentligi uning kasbiy darajasiga, individual qobiliyatlari va tajribasiga, o'z-o'zini tarbiyalash va o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishiga bog'liq" [2]. Mualliflar V.A.Bolotov, V.V.Serikovlar "kompetentlikni shaxsiy o'zini o'zi anglash uchun asos bo'lgan bilim, ko'nikma va ma'lum darajadagi ta'limning mavjudlik usuli", deb hisoblaydi [1]. E.F.Zeer "kompetensiyani talabaning kasbiy bilim va ko'nikmalarga asoslangan holda kasbiy faoliyatni amalga oshirish qobiliyati" deb hisoblaydi [3].

Hozirgi vaqtda "kompetensiya" tushunchasiga turli xil ta'riflar mavjud. Barcha ta'riflar umumiy xususiyatga ega, kompetensiya – bu ta'lim oluvchining turli kasbiy va kundalik vazifalarni bajarish qobiliyatidir.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, "kompetensiya" tushunchasining turli tasniflari va ta'riflari mavjud. "Kasbiy kompetensiya – bu kasbiy faoliyat vazifalarini bajarishda, muammolarni hal qilishda ko'nikma, bilim va amaliy tajriba asosida muvaffaqiyatli harakat qilish qobiliyatidir".

Kompetensiyalarni shakllantirish muammosi bilan Ye.V. Sergeeva [4], A.V.Xutorskoy [5] va boshqalar o'z tadqiqotlarida shug'ullanganlar. Tadqiqotlarning aksariyati oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini tayyorlash va kasbiy kompetensiyalarni ko'rib chiqish bilan bog'liq.

Zamonaviy ta'lim tizimidagi innovatsion o'zgarishlar o'quv ishlarini tashkil etishni sezilarli darajada o'zgartirdi, ya'ni o'quv yuklamasidagi dars soatlarining qisqarishi va shunga mos ravishda darslar ulushining talabalarning mustaqil ishi hisobiga ortishi kabi qayta taqsimlash sodir bo'ldi. Talabalarni tayyorlashda asosiy e'tibor mustaqil ta'lim jarayoniga o'tkazildi, bu ta'lim standartlarida aks ettirilgan shakllangan umumiy kompetensiyalarsiz mumkin emas. Shunday qilib, umumiy kompetensiyalarni samarali shakllantirish malakali mutaxassis tayyorlashning asosiy elementlaridan biridir. Samaradorlik deganda biz ta'lim jarayonini amalga oshirish jarayonida umumiy kompetensiyalarni shakllantirishni tavsiflovchi ko'rsatkichlarning statistik jihatdan sezilarli o'sishini tushunamiz (motivatsion, bilish, faoliyatli, baholash-refleksiv).

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllantirish bo'yicha metodik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, yondashuvlardan biri umumiy bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirish bo'lib, ularni o'zlashtirish ta'lim oluvchilarning umumiy kompetensiyalarini shakllanganlik darajasi haqida xulosa chiqarish imkonini beradi. Umumiy bilim, ko'nikma va malakalarning funksiyalari talabaga o'z bilim faoliyatini mustaqil ravishda rejalashtirish va amalga oshirish, kasbiy muammolarni hal qilish yo'llari va metodlarini topish va ulardan foydalanish, o'zining va jamoasining faoliyat jarayoni va natijalarini baholash va nazorat qilish imkoniyatini berishdan iborat. Bu funksiyalar o'quv va kasbiy o'zini o'zi anglashning asosiy xususiyatlari hisoblanadi. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllanganligi umumiy ko'nikmalar, bilimlar, malakani o'zlashtirish darajasi va kelajakdagi kasbiy faoliyat uchun ijobiy motivatsiya darajasi bilan belgilanadi.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllanganligi uning musiqiy va pedagogik faoliyatining samaradorligi bilan o'zaro bog'liq bo'lgan asosiy kompetensiyalar majmuasiga ega bo'lishi bilan ta'minlanadi, ularning shakllanishi deyarli barcha bosqichlarda va kasbiy tayyorgarlikning barcha darajalarida amalga oshirilishi kerak. Ular qiymat-semantik, umumiy madaniy, kognitiv, axborot, kommunikativ, ijtimoiy – mehnat va shaxsiy o'z-o'zini takomillashtirish kabi kompetensiyalarni o'z ichiga oladi.

Ushbu ro'yxat bo'lajak musiqa o'qituvchisi shaxsining ma'lum darajada ijobiy ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydigan bir qator asosiy kompetensiyalarni ham o'z ichiga olishi kerak:

- ijtimoiy harakatchanlik - nafaqat mutaxassislikni, balki butun ijtimoiy rolni o'zgartirish qobiliyati;
- kasbiy harakatchanlik - bir tarmoq doirasida yangi mutaxassisliklarni o'zgartirish va o'zlashtirish qobiliyati;
- individuallik (mehnat bozorida raqobatbardoshlikni kafolatlovchi o'zini to'liq ifodalash qobiliyati).

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarining navbatdagi darajasi umumiy fan kompetensiyalari bilan ifodalanadi, bizning fikrimizcha, musiqa o'qituvchisi uchun kasbiy tayyorgarlikning psixologik va umumiy pedagogik sohalarida ta'lim natijalari sifatida harakat qilishi kerak. Binobarin, yetakchi umumiy fan kompetensiyalariga quyidagilar kirishi kerak:

- psixologik kompetensiya - musiqa o'qituvchisining kasbiy yaroqliligi va uning shaxsining o'sishi omili sifatida;

- musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan ijtimoiy talablarga mos keladigan umumiy pedagogik kompetensiya.

Bo'lajak musiqa o'qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalari darajasi maktab o'quvchilarining musiqa san'ati hodisalarini o'zlashtirishi bilan bog'liq aniq musiqiy va pedagogik muammolarni hal qilish tajribasini ifodalaydi. O'quv-tarbiya jarayonining samaradorligi bo'lajak musiqa o'qituvchisining musiqashunoslikning alohida fan yo'nalishlari, musiqa ijrochiligi, pedagogika va musiqiy-estetik tarbiya metodlari bo'yicha qator kompetensiyalarga ega bo'lishi bilan belgilanadi. Buning uchun bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy pedagogik tayyorgarligini metodlar haqidagi bilimlarni emas, balki turli usullarni o'zlashtirish jarayoni sifatida qurish zarur. Uning natijalari quyidagi fan kompetensiyalarini o'z ichiga olishi kerak:

- musiqiy nazariy kompetensiya – garmoniya masalalarini tahlil qilish va yechish, musiqiy asarlarga izoh berish, musiqiy shakllarni tahlil qilish tajribasi; musiqiy tarixiy jarayonni qayta qurish tajribasi;

- dirijyorlik, xor va vokal kompetensiyasi – xor guruhiga dirijyorlik qilish va vokal ansambliga rahbarlik qilish, xor notalarini o'qish tajribasi; vokalizatsiya va intonatsiya sofligi tajribasi;

- musiqiy va ijro mahorati – musiqiy materialni badiiy va talqiniy tahlil qilish va uni hissiy va obrazli ijro etish tajribasi; hamrohlik va ijodiy musiqa ijro etish tajribasi (ko'z bilan o'qish, quloq bilan tanlash, transpozitsiya);

- uslubiy kompetensiya – psixologiya, musiqashunoslik va umumiy pedagogikaga asoslangan musiqiy ta'lim jarayonini tashkil etish tajribasi; maktab o'quvchilarining yaxlit musiqiy va estetik madaniyatini shakllantirish tajribasi.

Shunday qilib, bo'lajak musiqa o'qituvchilarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni shakllanganligi har bir o'quv fanlari va ushbu fanlarning har bir bo'limi bo'yicha muayyan fan kompetensiyasini o'z ichiga oladi va meta-predmetni shakllantirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Ibragimova X.S. Oliy ta'lim tashkilotlari talabalarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni rivojlantirish / PhD. dis. – 2022. – 45 b.

Ibragimova X.S. Vokal-xor ijrochiligi tarixi va rivojlanishi / Monografiya. – 2021. Toshkent

Болотов В.А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе [Текст] / В.А.Болотов, В.В.Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.

Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: (В поисках практико-ориентир. образоват. концепций) [Текст] / Б.С.Гершунский; Рос. акад. образования. Институт теории образования и педагогики. – М.: Совершенство, 1998. – 605 с.

Ibragimova X.S. Vokal-xor ijrochiligi tarixi va rivojlanishi / Monografiya. – 2021. Toshkent

Ibragimova X.S. Oliy ta'lim tashkilotlari talabalarida musiqiy-ritmik kompetensiyalarni rivojlantirish / PhD. dis. – 2022. – 45 b.

Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования [Текст] / Э.Ф.Зеер. – М.: МПСИ, 2005. – 216 с.

Сергеева Е.В. Развитие математической компетентности студентов вузов в процессе профессиональной подготовки по техническим профилям [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08/ Сергеева Елена Владимировна. – Екатеринбург, 2017. – 179 с.

